

Gravat «Bòria avall» (1892). L'artista Francesc Galofré i Oller hi va plasmar la pràctica de «Fer passar bòria avall» o fer passar per la vergonya pública els condemnats a assots per un delictes comès

L'OMBRA SINISTRA DE LA INQUISICIÓ. UN CAS DE BIGÀMIA A LA CONCA D'ÒDNA

MARTA BARTROLÍ I ROMEU

En l'àmbit del dret penal canònic, bigama és la persona consagrada al servei de Déu que contrau matrimoni, o el casat que s'ordena *in sacris* sense el consentiment de la dona o, en un darrer supòsit, qui celebra dos o més matrimonis simultàniament, és a dir, en vida del cònjuge anterior.¹ Es tractava d'un delictes que, fins al segle XVI, podia ser considerat més de l'àmbit civil que del religiós, però a partir d'aleshores va passar a ser de jurisdicció exclusiva del Tribunal del Sant Ofici de la Inquisició, ja que bigàmia i heretgia² podien ser indistriables si constituïen la prova d'una mala comprensió del sacrament, un dubte de la fe catòlica o de l'omnipotència de Déu. La bigàmia era, fet i fet, un atemptat contra la moral, i la Inquisició n'havia reivindicat la competència per perseguir-la i castigar-la, al·legant que era una interpretació herètica del sacrament del matrimoni.

A partir del concili de Trento (1545-1563), el control eclesiàstic sobre la institució del matrimoni va quedar regulat i la publicitat del futur enllaç era prescriptiva per tal d'acabar amb pràctiques fraudulentas. Abans d'un casament, doncs, es demanaven

proves de solteria que aportava el rector, calia fer les proclames o amonestacions davant dels fidels que anaven a missa i, finalment, amb el sistema dels registres parroquials quedaven consignats els matrimonis amb escrupolós detall dels que hi havien intervingut, tant en la tramitació com en la celebració, cosa que barrava el pas a tot aquell qui pretengués ser bigam de manera impune.³

UN TRAGINER DE VILANOVA DEL CAMÍ DAVANT ELS INQUISIDORS

Als arxius de l'AHN,⁴ trobem un cas de mitjan segle XVIII que consignem per ser-nos geogràficament proper. Es tracta del procés incoat pel fiscal de la Inquisició de Barcelona contra Jaume Claramunt, trager i pagès, natural de Sant Miquel d'Orpí i aleshores habitant a Vilanova del Camí. Tenia 28 anys i se l'acusava de «Duplicis Matrimonis», és a dir, de ser bigam.

El dia 4 de desembre de 1748, Tomàs Coma, comissari del Sant Ofici de Manresa,⁵ va escriure una carta al Tribunal explicant que havia rebut

1. D. García de Trasmiera, *De polygamia et polyviria libri tres*. Panhormi 1638, p. 288-291.

2. La paraula heretgia prové etimològicament del terme grec que significa «escullo», «vull». El derivat heretge qualifica tota persona que té opinions i creences contràries a la fe de Crist i de la seva Església (<http://www.congreso.gob.es/Docs/participacion/museo/Inquisicion/files/delitos-juzgados1.pdf>).

3. Els llibres de baptisme, matrimoni i defunció van ser declarats obligatoris a partir del concili de Trento el 1563.

4. Archivo Histórico Nacional (AHN, Madrid), Inquisición, 3724. Exp 98.

5. Els comissaris del Sant Ofici eren delegats eclesiàstics que el tribunal de la Inquisició tenia als arxiprestats.

una nota del reverend Josep Oms, domer de la Seu,⁶ en la qual denunciava que el traginer havia contret matrimoni a la ciutat amb Teresa Calsina i que, amb posterioritat, s'havia sabut que el jove ja era casat. Efectivament, el rector de Capellades havia escrit a la Seu manresana per notificar que Jaume Claramunt era marit de Bàrbara Tomàs, natural de la Font de la Reina, i que la noia no era pas morta.

Per una altra carta enviada el primer dia de desembre d'aquell any, Antoni Fontanelles, familiar del Sant Ofici de la vila de Capellades,⁷ havia també notificat el cas al Tribunal explicant que havia sabut l'existència d'aquell doble matrimoni pel rector de la parròquia Jaume Carbonell.

L'inquisidor fiscal del Tribunal de Barcelona es va posar en marxa amb les dues denúncies de què disposava i el procés d'*Inquisitio* es va endegar.⁸ Hi havia motius fundats per pensar que podia tractar-se d'un cas d'heretgia.

El dia 16 de desembre d'aquell any, Francesca Calsina, la segona esposa que aleshores tenia disset anys i s'havia traslladat a viure a Barcelona, va presentar-se voluntàriament al comissari barceloní Joan Antoni Minguella i va confessar que el dia 7 de novembre de 1748 havia contret matrimoni amb Claramunt i que havia oficiat la cerimònia, a la Seu de Manresa, el rector Josep Oms. Va declarar que havien fet vida conjugal durant quatre dies però que tant ella com la seva família havien rebut, tot seguit, l'avís que Jaume Claramunt era un home ja casat, en primeres núpcies.

6. El domer era el rector.

7. El familiar de la Inquisició apareix després del concili de Trento i era la figura que tenia el Tribunal per poder estendre la seva acció per tot el territori, a canvi d'obtenir alguns beneficis como estar exempt d'impostos reials, poder portar armes de foc o només poder ser jutjat per aquest tribunal. Tenien com a missió controlar, sobretot en l'àmbit rural, qualsevol activitat o ideologia sospitosa que es produís en el seu entorn i informar-ne els comissaris.

8. La *Inquisitio* equivalia a la instrucció que s'endegava davant una acusació o denúncia.

Davant d'una notícia tan escandalosa, el germà de la noia, Cosme Calsina, va anar a Capellades per poder esbrinar, de primera mà, la veritat. Va retornar a Manresa amb la prova concloent: el rector de la parròquia certificava el primer enllaç de Claramunt, que va ser tancat en presó preventiva.

Una comissió encapçalada per Pere Estruch va iniciar la *probatio*,⁹ amb la confiscació de béns de l'arrestat, per tal de pagar els costos del procés.¹⁰ Es va examinar detingudament el cas i tant el rector capelladí com els testimonis instrumentals van ser citats a declarar. Es va verificar, mitjançant compulsas, la partida del primer matrimoni.

Bàrbara Tomàs —que tenia una filla de Jaume Claramunt— va ser citada a declarar sobre «*la infamia cometida*» i va afirmar que, efectivament, havia sentit dir que el seu home s'havia casat per segona vegada a Manresa. També va assegurar que li havien confirmat que, per poder tornar-se a casar, el seu marit havia presentat una falsa fe de mort d'ella. Bàrbara i l'acusat havien contret matrimoni quatre anys abans, el 8 de desembre de 1744, a Capellades; hi havien actuat com a testimonis Jaume Riba i Josep Tort, que van ser cridats a ratificar el fet.

Pel que fa al segon enllaç, la comissió va tancar la investigació el dia 18 de gener de 1749, després d'haver examinat els llibres de matrimonis i compulsat la partida corresponent. Tant la cúria eclesiàstica de Manresa com la de Vic, van cridar els testimonis Benet Cantarell i Maurici Pujol, de vint i de trenta anys respectivament. Ambdós van confessar que havien assistit a la cerimònia i que ignoraven si els esposos havien fet vida marital.

Els escorcolls dels comissaris, però, no van permetre trobar cap de les dues proves que haurien estat determinants: ni la fe de mort de la primera esposa que, presumptament, hauria aportat Jaume Claramunt per poder-se casar per segona vegada, ni la informació de llibertat que un solter presentava

9. Procés judicial o fase sumària del cas.

10. <https://ambitojuridico.com.br/edicoes/revista-10/procedimientos-juridicos-del-tribunal-de-la-inquisicion/>

a la parròquia on es volia casar. Qualsevol dels dos documents hauria demostrat la mala fe del traginer, cosa que hauria augmentat el càstig. En el procés es detalla que l'anomenada informació de llibertat s'hauria pogut perdre a la cúria de Vic, que hi podria haver hagut omissió i que, en tot cas, el notari encarregat d'aquests afers a Vic havia mort.

Jaume Claramunt va reconèixer davant els inquisidors que era cert que s'havia casat a Manresa, amb Francesca Calsina, filla del pregoner d'aquella ciutat. Va admetre que havien tingut relacions sexuals dos o tres dies, però que estava convençut que no pecava, atès que havien contret matrimoni. El traginer va assegurar que creia que la seva primera esposa havia traspasat, ja que s'havien separat quatre o cinc mesos abans i li havien arribat notícies que ella havia caigut greument malalta. Va argumentar que, per aquesta raó, l'havia donat per morta. En l'interrogatori del fiscal, va explicar que havia abandonat la segona esposa perquè un home de Capellades li havia dit que Bàrbara encara era viva, contràriament al que ell havia suposat.

Es va defensar dient que, per al segon matrimoni, ningú no li havia preguntat si era solter i que no hi havia hagut proclames, i que els pares de la núvia s'havien cuidat de totes les diligències. Va acceptar les acusacions, excepte la d'haver emprat l'argúcia d'aportar una falsa fe de mort de Bàrbara.¹¹ Se li va exigir, així mateix, presentar la seva genealogia.¹²

A petició fiscal, el dia 18 de març de 1749 va ser conduït a les presons reials de Barcelona,¹³ en

Escut de la Inquisició. Segle XVIII, Girona (Museu d'Arqueologia de Catalunya). Presidit per la creu central —l'element cristià—, hi ha l'espasa que simbolitza la persecució de l'heretgia i la branca d'olivera, signe de penediment i reconciliació.

l'espera de la sentència definitiva que va ser dictada, dos mesos després, pels inquisidors Ramon Molinés,¹⁴ Francisco Antonio de Montoya¹⁵ i Francisco de Zubialdea.¹⁶ Ignorem quin va ser el final d'aquesta història i quina condemna va recaure sobre el traginer vilanoví. Les penes imposades pels casos de bigàmia solien ser, ultra la confiscació dels béns, assots i anys de galeres per als homes i el desterrament per a les dones.¹⁷ La duresa d'aquests càstigs era deguda a la influència de l'opinió luterana contra el matrimoni sacramental i, com a creença herètica, perquè hom pensava que calia fer-hi front amb contumècia. Malauradament —com en tants d'altres processos—, no coneixem la punició imposada, però podem aventurar que Claramunt no va passar menys de tres anys a galeres.

11. AHN, Inquisició, lligall 3733, n. 221, procés contra Francisco Zerdan. Un exemple que testimonia que es preparaven falsos certificats de defunció de la primera dona quan aquesta encara vivia.

12. L'acusat havia de presentar la seva genealogia familiar davant dels inquisidors per tal de demostrar que era un cristià vell i la seva puresa de sang.

13. L'edifici era situat entre les actuals places del Rei i de l'Àngel. Limitava amb l'encara avui existent baixada de la Llibreteria, coneguda fins al 1958 com a baixada de la Presó. Tanmateix, Claramunt ja devia estar empresonat prèviament, com a mesura cautelar, perquè usualment l'interrogatori inicial es feia vuit dies després de la seva detenció.

14. Va ser nomenat gràcies al parentiu familiar amb l'inquisidor general Ramon Molinés, el seu oncle.

15. Va exercir el càrrec de fiscal de la Inquisició de Barcelona fins al 3-11-1753, any en què va ser nomenat inquisidor del Tribunal de Cort.

16. Inquisidor amb una llarga experiència a Galícia i Navarra.

17. J. M. García Fuentes, «Inquisición y sexualidad en el reino de Granada en el siglo XVI», *Chronica Nova*, 13, 1989, p. 207-229.

*
INSTRUCCION,
Y ORDEN DE PROCESAR,
QUE HAN DE GUARDAR
LOS COMISARIOS, Y NOTARIOS
DEL SANTO OFICIO
DE LA INQUISICION,
EN LAS CAUSAS, Y NEGOCIOS DE FE,
y de limpieza, y los demàs que se ofrecieren.

La letra redonda sirve de advertencia, y la escolastica contiene la forma, y tenor de lo que se suele poner por escrito.

Año

1778.

POR MANDADO DE EL SANTO OFICIO.

EN SEVILLA: En la Imprenta Mayor de la Ciudad.

PROCESSOS DE CAUSES DE FE A LES NOSTRES CONTRADES (1562-1764)

Gràcies al buidatge del *Catálogo de los Procesos Inquisitoriales del Santo Oficio en Barcelona*,¹⁸ de Juan Blázquez Miguel, hem pogut resseguir els processos que van tenir lloc al que avui és l'Anoia. Hi hem inclòs altres pobles com Santa Coloma de

Queralt, Sant Quintí i Mediona, per ser-nos propers. L'obra de Blázquez és de gran interès per les dades que consigna, però hi ha un nombre ingent de causes incompletes, cosa que significa que els sumaris que mostrem són, únicament, aquells en què consta el poble d'origen de l'acusat, però és del tot clar que, per força, n'hi ha d'haver molts més entre els que són incomplets.

NOM DE L'ACUSAT	POBLE D'ORIGEN	OFICI	ANY	ACUSACIÓ	SENTÈNCIA
Jean Sanos (francès)	Piera	moliner	1565	luteranisme ¹⁹	en estàtua ²⁰
Montserrat la Figuera	Piera		1608	superstició ²¹	suspesa ²²
Mateu Codern	Piera	pagès	1667	bestialitat	suspès
Bartomeu Mata	Piera	pagès	1668	bigàmia	assots i 5 anys a galeres ²³
Margarida Gimberca	Piera		1674	superstició	represa ²⁴
Sebastià Alborni	Calaf	pagès	1594	bigàmia	assots i 3 anys a galeres
Gil Saldoni	Calaf	barber	1602	blasfèmia ²⁵	[no consta]
Jaume Pagès	Calaf	pastor	1609	proposicions ²⁶	reprès
Pere Camps	Sant Jaume de Calaf	sacerdot seglar	1629	paraules	suspès
Joan Rovira	Sant Jaume de Calaf	sacerdot seglar	1667	sol·licitació	suspensió de predicar i administrar sagraments

18. J. Blázquez Miguel, «Catálogo de los Procesos Inquisitoriales del Santo Oficio en Barcelona», *Espacio, Tiempo y Forma*, sèrie IV, H. Moderna, t. 3, 1990, p. 11-158.

19. La doctrina de la justificació per la fe és la base de la teologia luterana. Luter rebutjava l'Església catòlica, negava l'autoritat papal, no acordava validesa als sagraments i negava els dogmes proclamats per l'Església. A mitjan s. XVI, Luter i la Reforma s'havien convertit en els enemics de l'Estat.

20. Una sentència en estàtua o en efígie es feia quan l'acusat s'havia pogut fer escàpol i es llegia la pena davant d'una estàtua que simulava l'acusat. El ninot, de mida humana, era cremat en representació del sentenciat absent.

21. Terme derivat del llatí *Superstitio* que significa creença estranya a la fe religiosa i contrària a la raó. S'inclouen en aquest delictes les pràctiques de bruixeria i les d'endevinació.

22. Un procés era suspès quan l'acusat mostrava penediment abans de la lectura de la sentència.

23. Les galeres eren enteses com la més greu de les penes corporals i aquest càstig no era mai menor de tres anys perquè es considerava que calien dos anys d'aprenentatge del rem per poder ser útil en una embarcació. La fustigació —entre 100 i 200 assots— se solia administrar el dia després de l'acte, desfilant pels carrers.

24. La reprensió era l'amonestació solemne feta pel Tribunal per suscitar en el culpable la consciència del mal que havia fet. Sovint anava seguida de fustigació pública.

25. Es jutjaven tant les blasfèmies simples producte d'un atac d'ira com les blasfèmies herètiques que injuriaven Déu, la Verge, els sants o els principis cristians.

26. Les proposicions eren opinions i afirmacions contràries als dogmes, mostra d'heretgia. Es classificaven en quatre grups: a) proposicions herètiques; b) proposicions errònies; c) proposicions temeràries; d) proposicions escandaloses.

NOM DE L'ACUSAT	POBLE D'ORIGEN	OFICI	ANY	ACUSACIÓ	SENTÈNCIA
Joan Biosca	Igualada	Familiar del Sant Ofici	1570	baralles i insults	multat
Gabriel Forno	Igualada		1572	paraules	reprès
Bertran Escar	Igualada		1589	sodomia	assots i tres anys a galeres
Tomàs Reull (francès)	Igualada		1620	proposicions	reprès
Gaspar Gibert	Igualada	pelaide	1622	paraules	reprès
Rafael Mora	Igualada	frare agustí	1637	paraules	reprès
Bonaventura	Igualada	frare caputxí	1668	sol·licitació	suspensió de predicar i administrar sacraments
Jean Rigap Carboner (francès)	Pujalt	boter	1564	luteranisme	assots i a galeres
Miquel Gui	Pujalt		1665	paraules	suspès
Esteve Cortal	La Llacuna	pagès	1601	blasfèmia	reprès
Gabriel Campolongo	La Llacuna	militar	1627	bigàmia	desterrat
Jaume Claramunt	Orpí	traginer	1748	bigàmia	[no consta]
Pere Romagosa	Els Prats de Rei		1562	delictes varis	[va morir]
Segimon Vilar	Els Prats de Rei		1610	proposicions	[no consta]
Gaspar Nollas (suís)	Els Prats de Rei		1682	sacrilegi	suspès
Pere Joan Llordera	Els Prats de Rei	ferrer	1685	blasfèmia	[no consta]
Pau Bacardit	Els Prats de Rei	sacerdot seglar	1705	sol·licitació ²⁷	[no consta]
Anton Luís	Santa Coloma de Queralt		1575	sodomia	assots i desterrament
Montserrat Ferrer	Santa Coloma de Queralt	sacerdot seglar	1602	sol·licitació	reclusió
Jaume Rubió	Santa Coloma de Queralt	hostaler	1603	superstició	suspès
Joan de Capdevila	Santa Coloma de Queralt	serraller	1676	misticisme	reclusió
Joan Capdevila	Santa Coloma de Queralt		1689	proposicions	[no consta]
Silverio Bautista Figueredo (portuguès)	Òdena	sacerdot seglar	1745	sol·licitació	[no consta]

27. Abús comès pel sacerdot confessor consistent a sol·licitar un penitent a cometre actes deshonestos.

NOM DE L'ACUSAT	POBLE D'ORIGEN	OFICI	ANY	ACUSACIÓ	SENTÈNCIA
Pere Torrents	Miralles	pagès	1581	blasfèmia	multat
Llorenç Tallander	Miralles		1705	sol·licitació	[no consta]
Pierre Lisorgas (francès)	El Bruc	paleta	1627	bestialtat	desterrat
Jean Orriolat (francès)	Castellfollit de Riubregós	pastor	1575	proposicions	+ en persona ²⁸
Joan Farrés	Castellfollit de Riubregós	pagès	1622	proposicions	desterrat
Gabriel Morera	Castellfollit de Riubregós	pagès	1622	proposicions	desterrat
Gaspar Vaquer	Castellfollit de Riubregós	pagès	1685	blasfèmia	[no consta]
Jaume Lluçà	La Pobla de Claramunt	pagès	1764	proposicions	[no consta]
Masic Puigmaner	Tous	sastre	1594	proposicions	reprès
Mariana Poch	Mediona		1608	misticisme	[no consta]
Magdalena Vilella	Mediona		1634	proposicions	multada
Madrona Pujol	Sant Quintí de Mediona		1658	superstició	represa
Maria Cañas	Sant Quintí de Mediona		1732	superstició	[no consta]
Joana Huguet	Montmaneu		1608	superstició	desterrada
Arnaud Olia (francès)	Clariana	pagès	1675	superstició	suspès
Antoni Bodot	Copons		1590	oposició al Sant Ofici	multat
Bernat Gendre	Copons		1590	oposició al Sant Ofici	multat
Antoni Jover	Copons		1590	oposició al Sant Ofici	multat
Jaume Jover	Copons		1590	oposició al Sant Ofici	multat
Benet Segura	Copons		1590	oposició al Sant Ofici	multat
Pere Carbonell	Copons	pagès	1591	oposició al Sant Ofici	multat i desterrat
Antoni Prats	Copons		1592	oposició al Sant Ofici	desterrat
Montserrat Balaguer	Copons		1593	oposició al Sant Ofici	desterrat
Maria Puig	Copons		1629	superstició	absolta

28. Pena de mort. <http://www.gabrielbernat.es/espana/inquisicion/ie/proc/proc.html>.

NOM DE L'ACUSAT	POBLE D'ORIGEN	OFICI	ANY	ACUSACIÓ	SENTÈNCIA
Jean Sorbes (francès)	Montbui		1594	sacrilegi	desterrat
Ramon d'Aiguaviva	Conca d'Òdena	Governador	1633	baralles i insults	no consta
Francesc Sarriera	Capellades		1633	baralles i insults	suspès
Tomàs Sort	Capellades		1633	baralles i insults	suspès
Pau Tiana	Capellades		1633	baralles i insults	suspès
Bartomeu Mestre	Argençola	pagès	1665	delictes de confessió i comunió	suspès
Gabriel Badorch	Vallbona	Familiar del Sant Ofici	1596	Delictes de familiar del Sant Ofici	multat

BIBLIOGRAFIA

<http://www.congreso.gob.pe/Docs/participacion/museo/Inquisicion/files/delitos-juzgados1.pdf>.

Escudero López, J. A. (coord.), *Perfiles jurídicos de la Inquisición Española*. Universidad Complutense de Madrid. Instituto de Historia de la Inquisición, 1986.

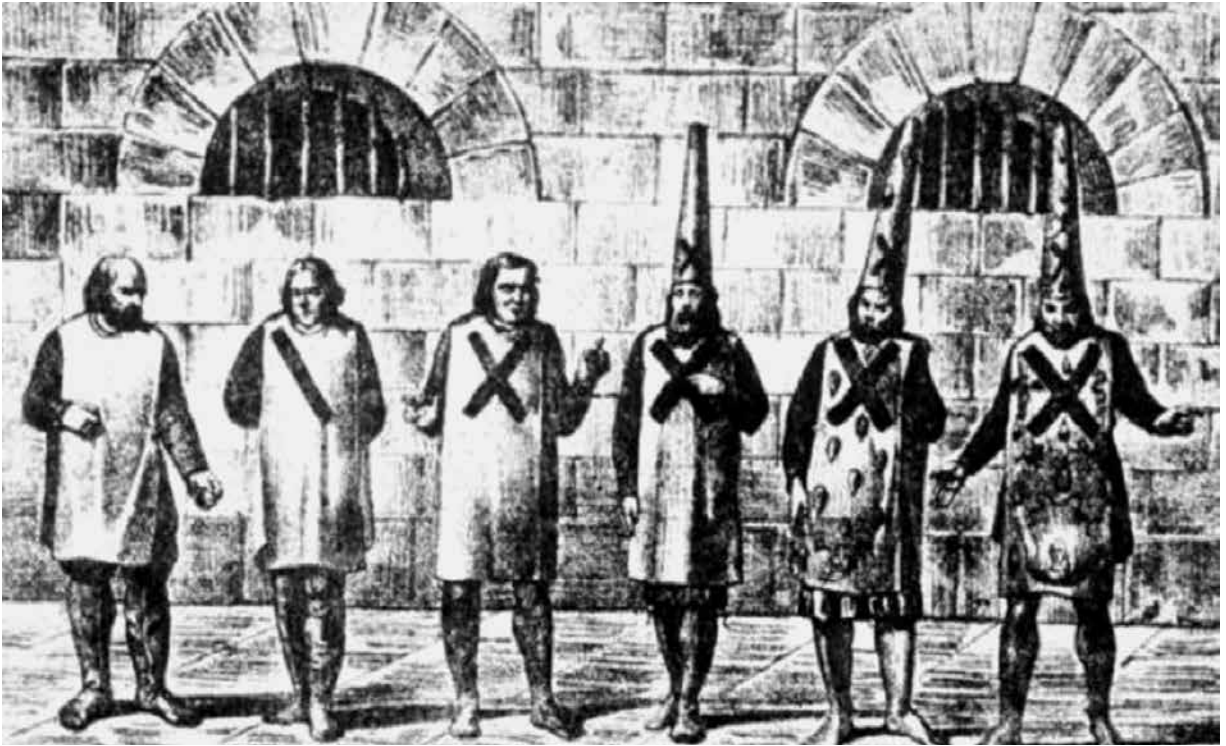
Jiménez Montserín, M., *Introducción a la Inquisición española*. Madrid, 1981.

Martínez, G., *Bulario de la Inquisición española*. Madrid, 1998.

Mundina, M., «Vivir ante la Inquisición: casos de bigamia y de blasfemia en la Barcelona del siglo XVI», *Revista de la Inquisición. Intolerancia y Derechos Humanos* 100, vol. 23, p. 91-106.

Peñafiel Ramón, A., «Inquisición y moralidad pública en la España del siglo XVIII», *Revista de la Inquisición*, 5, p. 293-302 Servicio de Publicaciones. Universidad Complutense. Madrid, 1996.

MARTA BARTROLÍ I ROMEU (la Pobla de Claramunt, 1959) és llicenciada en Filologia Romànica i màster en Formació per a la formació permanent del professorat (UB). Ha exercit com a professora de Francès a secundària, des de 1986 i fins enguany. Va dirigir i coordinar *La tradició remeiera a l'Anoia* (1989), coautora, juntament amb Isidre Surroca, d'*Un temps, un poble, un home* (1996) i de *Cartografia històrica de l'Anoia* (2007 i 2016). Autora d'*Els Romeu, una nissaga de paperers de La Pobla de Claramunt* (2020).

Els processats per la Inquisició eren vestits amb gramalletes d'acord amb el delictes comès